

SHRNUJÍCÍ ZPRÁVA EXPERTŮ

SÍŤ K OCHRANĚ DEMOKRACIE

Součástí Fóra expertů Síť k ochraně demokracie jsou Pracovní skupiny, jejichž úkolem je systematický průběžný monitoring hrozeb a trendů i analýza systémových slabín a potřebných změn v oblastech klíčových pro fungování demokracie v ČR. Pracovní skupiny zpracovávají každého půl roku zprávy o významných událostech, hrozbách, trendech i příležitostech pro rozvoj demokracie v dané oblasti. Tento dokument představuje stručný přehled zásadních závěrů z těchto zpráv za sledované období.

Celé znění reportů za jednotlivé oblasti včetně citací a zdrojů naleznete na webových stránkách iniciativy www.ochranademokracie.cz.

SÍŤ K OCHRANĚ DEMOKRACIE

Za Fórum expertů

Ing. Mgr. Jaroslav Benák
Doc. Ing. Marie Bohatá, CSc.
JUDr. Zdeněk Červínek, Ph.D.
Mgr. Vít Dostál, Ph. D.
Mgr. Bc. Šárka Dušková
prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš
Mgr. Magda Faltová
Doc. JUDr. Kateřina Frumarová,
Ph.D.

JUDr. Tomáš Havel, Ph.D.
JUDr. David Hejč, Ph.D.
Mgr. Jakub Hornek
JUDr. Jan Hořeňovský
JUDr. RNDr. Jitka Jelínková, Ph.D.
JUDr. Petr Kolman, Ph.D.
Mgr. et Mgr. Lukáš Kraus
JUDr. Petra Masopust Šachová, Ph.D.
Ing. Bc. Luděk Michálek
Prof. PhDr. Karel Müller, Ph.D.
Mgr. Věra Nováková

Ing. Edvard Outrata
Ph. D. PhDr. Jan Paďourek
Ing. Mgr. Bohuslav Pernica, Ph. D.
Doc. JUDr. Olga Pouperová, Ph.D.
JUDr. Ivan Přikryl
PhDr. Irena Reifová, Ph.D.
Mgr. Martin Šimáček
Dr. JUDr. Maxim Tomoszek, Ph.D.
Mgr. Tomáš Urban
Mgr. Oldřich Vágner
Mgr. et Mgr. Jan Vobořil, Ph.D.

Shrnutí hlavních závěrů

1) Obrana, bezpečnost a zahraniční věci

Oblast obrany ovlivnila pandemie a její ekonomické dopady. Došlo ke snížení rozpočtu na obranu a modernizace armády probíhá pomalu. Nejdůležitější událostí byl únik informací tajných služeb v případě tzv. ricinové aféry. Za problematický skupina považuje návrh ministra obrany posílit pravomoci vlády na úkor Parlamentu v případě ohrožení státu.

2) Ústavní systém

Největší vliv na ústavní systém měla pandemie koronaviru a k ní přijatá opatření. Pracovní skupina považuje opatření výkonné moci za neprofesionální. Nejhorším přešlapem bylo rozhodnutí vlády o odložení doplňovacích voleb do Senátu. Otázky také vzbuzuje rozhodnutí Nejvyššího státního zástupce ve věci střetu zájmů Andreje Babiše. Do budoucna experti očekávají, že bude probíhat soudní přezkum koronavirových opatření.

3) Státní zastupitelství a soudnictví

Nejdůležitějším vývojem bylo jmenování Petra Angyalossyho předsedou Nejvyššího soudu. Prezidentův postup při jeho výběru byl netransparentní. Kritizováno bylo rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu ohledně soudce Sotoláře, který upravoval protokoly v kauze Opencard. Sotolář byl shledán vinným, ale přesto nebyl zbaven funkce soudce. Pracovní skupina též upozorňuje na pomalý vývoj u klíčových novel exekučního řádu a zákona o státním zastupitelství.

4) Lidská práva (sociální práva)

Sociální oblasti se pandemie dotkla zvláště závažně. Různá přijatá opatření trpěla řadou problémů – byla nedostatečná, neúčinná, špatně komunikovaná nebo dokonce ohrožující zranitelné skupiny. Ombudsman nevykonává řádně svou funkci a nepřijatelně se vyjadřuje o podstatě práv, která má chránit. Pracovní skupina vítá návrh na zrušení kojeneckých ústavů, ale kritizuje omezení financí na vzdělávání dětí s jiným mateřským jazykem.

5) Lidská práva (politická a občanská práva)

Omezování politických a občanských práv ve sledovaném období bylo bezprecedentní. Neopatrný přístup výkonné moci k pandemii omezil právo shromažďovací a konání zastupitelstev obcí, ohrozil ochranu osobních údajů. Dochází též k nepříznivému vývoji v oblasti svobody projevu, například v nálezů ÚS v kauze „Pitomio“. Omezována je účast veřejnosti a soudní ochrana v správním a zejména stavebním právu.

6) Veřejná správa

Pandemie odhalila nedostatky ve fungování veřejné správy. Přijímání opatření bylo pomalé a vznikaly nejasnosti ohledně kompetencí jednotlivých institucí. Veřejné správě se nedařilo komunikovat přehledně a srozumitelně – to platí v komunikaci s odborníky, mezi správními orgány i vůči občanům. Do funkce nastoupil nový náměstek ministra vnitra pro státní službu, tzv. „superúředník“. To považuje Pracovní skupina za vhodný moment pro zhodnocení a upravení režimu státní služby.

7) Média

Během sledované oblasti došlo ke kontroverzní volbě ekonomky Lipovské a moderátora Xavera Veselého do Rady ČT. Došlo k obecnému zhoršení ve fungování veřejnoprávních mediálních rad, situace je nejhorší u Rady ČTK. Důležitým tématem se staly dezinformace, nový spolek NELEŽ pomáhá zadavatelům reklamy vyhýbat se dezinformačním webům a Facebook zahájil program ověřování pravdivosti zpráv. Pandemie snížila čtenost tištěných médií a zvýšila sledovanost veřejnoprávních médií. Provoz zahájila CNN Prima News, Kellner koupil TV NOVA.

Obrana, bezpečnost a zahraniční věci

Oblast bezpečnosti ovlivnila pandemie, jejíž ekonomické dopady se projevují i v rozpočtu na obranu. Modernizace armády probíhá pomalu. Zásadní událostí byl únik informací tajných služeb v případě tzv. ricinové aféry. Pracovní skupina též upozorňuje na problematický návrh ministra obrany posílit pravomoci vlády na úkor Parlamentu v případě ohrožení státu. V důsledku krize a protiepidemických opatření narůstá nedůvěra občanů ve stát.

Negativní trendy

- Modernizace armády probíhá pomalu a netransparentně.
- Vládní epidemiologická opatření mohou oslabit společenské kontrolní struktury, a tím posílit extremistické a autoritářské tendence.
- Bývalí generálové Armády ČR se přesouvají ke zbrojařským firmám, což zvyšuje jejich vliv na tvorbu obranné politiky.

Pozitivní trendy

- + Česko je na dobré cestě splnit závazek vlády vykázat do roku 2021 vojenské výdaje na úrovni 1,4 % HDP.
- + Pokusům o zneužití nouzového stavu se daří zabráňovat standardními parlamentními prostředky.

Významné události, které oblast ovlivnily

Pandemie a stav nouze

Zásadní událostí byla pandemie včetně vládních opatření a vyhlášení nouzového stavu. Přijatá opatření považují experti za adekvátní, ale upozorňují na jejich ekonomické dopady. K redukci rozpočtu došlo i u Ministerstva obrany. Splnit mezinárodní závazky na vojenské výdaje se pravděpodobně podaří, ale bude to částečně proto, že jsou navázané na výši HDP, které pokleslo.

Ricinová aféra

Aféra následovala článek v časopisu *Respekt*, podle kterého do Česka přicestoval ruský diplomat s jedem ricin. BIS odhalila, že hrozba byla smyšlená a byla výsledkem rivality na ruské ambasádě. Závažnou skutečností však je únik utajovaných informací zpravodajských služeb, což poškodilo BIS a zkomplikovalo vyšetřování případu. Kvůli zveřejněným informacím dostali tři pražští komunální politici, včetně primátora Zdeňka Hřiba, policejní ochranu. Experti se shodují, že by mělo dojít k důslednému prošetření a potrestání viníků.

Návrh ministra obrany na posílení pravomocí vlády při ohrožení státu

V březnu ministr obrany Metnar předložil dokument, který uvádí možné posílení pravomocí vlády na úkor Parlamentu při ohrožení státu. V dokumentu se zvažuje možnost, aby v neodkladných situacích vyhlášovala stav ohrožení státu vláda, případně premiér. Proti projednání byli někteří členové vlády i opozice a bod byl z jednání nakonec stažen.

Ústavní zakotvení práva na obranu

Senát předložil návrh Ústavního zákona, který by do Listiny základních práv a svobod zakotvil právo bránit sebe i jiné zbraní. Vláda návrh podpořila. Návrh má reagovat na údajné odzbrojovací tendence v EU. Experti jej považují za nadbytečný.

Doporučení pro další období

- Je třeba zvýšit soběstačnost a odolnost země, nejen v bezpečnostních otázkách jako dezinformace, ale i z hlediska dopadů krize.
- Fond obnovy EU je příležitostí k inovacím ve veřejné i soukromé sféře.
- Experti volají po přípravě strategií a nástrojů pro čelení hybridním hrozbám.
- Zavedení regulace lobbingu může pomoci předcházet rizikům souvisejícím s přesunem bývalých generálů ke zbrojařským firmám.

Ústavní systém

Největší vliv na ústavní systém měla ve sledovaném období pandemie koronaviru a k ní přijatá opatření. Pracovní skupina považuje postup výkonné moci za neprofesionální. To se nejvíce projevilo v problematickém rozhodnutí vlády odložit doplňovací volby do Senátu. Z dalšího vývoje experti poukazují na probíhající kauzu střetu zájmů Andreje Babiše a debatu o názorech docenta FF UK Michala Pullmana na interpretaci dějin komunistického režimu. Do budoucna experti předpovídají, že bude docházet k soudnímu přezkumu koronavirových opatření.

Negativní trendy

- Opatření výkonné moci jsou neprofesionální, obsahují dílčí chyby a nedomyšlenosti.
- Nejvyšší státní zástupce nehodlá dále jednat ve věci střetu zájmů Andreje Babiše – a to i přesto, že rozhodnutí, že Babiš přestupek nespáchal, sám označil za nesprávné.

Pozitivní trendy

- + Přestože v přijímání opatření docházelo k chybám, nešlo zřejmě o špatný úmysl. A část chyb se v takto nevídané situaci dá očekávat.
- + Zatím se zdá, že funguje soudní přezkum rozhodnutí výkonné moci.

Významné události, které oblast ovlivnily

Pandemie a přístup výkonné moci

Přístup výkonné moci k opatřením proti pandemii koronaviru označuje Pracovní skupina za neprofesionální. Nejzávažnějším přešlapem bylo rozhodnutí vlády o odložení doplňovacích voleb do Senátu, které následně Nejvyšší správní soud označil za nicotné. Experti ale kritizují též nekonzistenci projevů politických představitelů s obsahem samotných opatření, omezení shromažďovacího práva a omezení konání zastupitelstev obcí. Pracovní skupina upozorňuje na fakticky výlučný vliv zdravotnických expertů a epidemiologů na exekutivní rozhodování. Tak úzké zaměření vede k nedostatečnému zohlednění sociálních a ústavně-právních otázek.

Přijímání opatření podle zákona o veřejném zdraví

Do 24. 3. byla vládní opatření přijímána podle krizového zákona, dle kterého stát odpovídá za škodu, kterou soukromým osobám způsobí opatřeními. Některá pozdější opatření ale přijalo Ministerstvo zdravotnictví dle zákona o ochraně veřejného zdraví, což mohlo být snahou vyhnout se odpovědnosti za škodu. Experti považují za klíčové, že tato opatření byla zrušena Městským soudem v Praze, který trvá na postupu dle krizového zákona, který obsahuje ústavně-právní mantinely a záruky.

Podnět Transparency International ke střetu zájmů Andreje Babiše

Ve sledovaném období se Nejvyšší státní zástupce vyjádřil k podnětu Transparency International k přezkumu rozhodnutí ve věci přestupku předsedy vlády Andreje Babiše proti zákonu o střetu zájmů. Toho se měl premiér dopustit tím, že stále ovládá média ze skupiny MAFRA. Podle Nejvyššího státního zástupce Pavla Zemana pochybil Krajský úřad Středočeského kraje, který věc nesprávně posoudil, a na základě toho rozhodl, že předseda vlády ve střetu zájmů není. Přesto Zeman odmítl podat žalobu proti rozhodnutí, protože podle něj není splněna podmínka závažného veřejného zájmu. S tím se členové Pracovní skupiny neztotožňují.

Interpretace dějin komunistického režimu

Za relevantní pro současné vnímání ústavního uspořádání vnímají experti probíhající debatu o interpretaci dějin komunistického režimu v Československu. Tato debata navazuje na veřejně prezentované názory Michala Pullmana, děkana FF UK. Pullman nabízí alternativu k důrazu na represii režimem, a naopak zdůrazňuje jeho legitimizační nástroje a dopad na každodenní chování obyvatel. V tom někteří historici vidí snahu relativizovat totalitní podstatu komunistického režimu.

Doporučení pro další období

- Výkonná moc by měla důsledně dodržovat právní řád.
- Zlepšením by bylo navrácení se do předkoronavirového standardu kvality právního státu.
- Bylo by vhodné přijmout alternativní možnosti hlasování pro lidi v karanténě.

Státní zastupitelství a soudnictví

Klíčovým vývojem bylo jmenování Petra Angyalossyho předsedou Nejvyššího soudu prezidentem, který svůj výběr dostatečně neodůvodnil. Velkým tématem se též stala etická pravidla pro soudce po kritizovaném mírném trestu pro soudce Sotoláře, který upravoval protokoly v kauze Opencard. Otázky též vzbuzuje rozhodnutí Nejvyššího státního zástupce nepodat žalobu proti nesprávně posouzenému rozhodnutí o tom, že Andrej Babiš není ve střetu zájmů. U klíčových novel exekučního řádu a zákona o státním zastupitelství nedochází k pokroku.

Negativní trendy

- S blížícím se koncem volebního období Poslanecké sněmovny lze očekávat zdržování protikorupčních zákonů, jejich neprojednání a „spadnutí pod stůl“.
- Koronavirová krize se dotýká trestní justice, vede ke zvýšení výskytu domácího násilí a omezování práv osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

Pozitivní trendy

- + Vydání publikace Mužské právo otevřelo debatu o tom, jestli současný právní systém má stejné dopady na muže a ženy.
- + Příprava zákona o ochránci práv dětí je nadějná, zdá se, že se podařilo vyřešit třecí plochy mezi kompetencemi ombudsmana a nově vznikající funkce.

Významné události, které oblast ovlivnily

Jmenování nového předsedy Nejvyššího soudu

Nejdůležitější změnou v českém soudnictví za sledované období bylo jmenování Petra Angyalossyho předsedou Nejvyššího soudu. Členové Pracovní skupiny kritizují netransparentní a nedůvěryhodný proces výběru ze strany prezidenta. Miloš Zeman se nevyjádřil ke kandidátům preferovaným justičními autoritami a bez vysvětlení vybral neznámou osobu. Takový postup podkopává důvěru v justici.

Debata o etických pravidlech pro soudce

Rozhodnutí kárného senátu Nejvyššího správního soudu v kauze soudce Sotoláře rozvířilo debatu o etických pravidlech pro soudce. Sotolář jako předseda senátu upravoval protokoly v kauze Opencard. To je velmi závažné, protože jde o veřejné listiny, ze kterých potom čerpají další soudní instance. Sotolář byl shledán vinným a odvolán z funkce předsedy Senátu, ne ale z funkce soudce, což vyvolalo kritické reakce. Bývalý předseda NSS Josef Baxa se vyjádřil, že jde o jedno z nejhorších soudcovských selhání a že Sotolář by neměl setrvat ve funkci.

Nejvyšší státní zástupce a střet zájmů Andreje Babiše

Nejvyšší státní zástupce Pavel Zeman se vyjádřil k rozhodnutí středočeského krajského úřadu, podle kterého Andrej Babiš není ve střetu zájmů. Toho se dle podnětu Transparency International měl dopustit ovládním mediální skupiny MAFRA. Podle Pavla Zemana úřad posoudil věc nesprávně, žalobu proti rozhodnutí ale podávat nebude, protože není splněná podmínka závažného veřejného zájmu. Pro experty tato argumentace není přesvědčivá.

Pomalý vývoj u klíčových novel

Experti kritizují průtahy v novelizaci exekučního řádu, který čeká na 2. čtení, přestože byl předložen před rokem a čtvrt. Klíčové změny jako teritorialita exekutorů by pomohly omezit roli exekucí v obchodu s chudobou. K pokroku nedochází ani ve věci ztížení odvolatelnosti Nejvyššího státního zástupce. Ten může být v současnosti odvolán vládou bez důvodu.

Doporučení pro další období

- Novela zákona o soudech a soudcích v Poslanecké sněmovně může pomoci zavést pevná a jednotná pravidla výběru soudců a soudních funkcionářů.
- Česko by se mělo inspirovat Doporučeními Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech.
- Je třeba vylepšit exekuční systém, který v současnosti znemožňuje nezávislost a nestrannost exekutorů.
- Justici chybí vrcholný odborný orgán, bylo by vhodné zřídit Nejvyšší radu soudnictví.

Lidská práva (sociální práva)

Oblast sociálních práv byla výrazně zasažena pandemií koronaviru a souvisejícími opatřeními. Některá opatření byla nedostatečná, jiná vystavila cílové skupiny zvýšenému riziku. Celkově byl přístup vlády chaotický a pro občany nepřehledný. To spolu s hospodářskými dopady pandemie způsobilo, že krize nejzávažněji dopadla na znevýhodněné skupiny, jako např. chudé lidi, starší lidi a migranty. Zároveň nelze spoléhat na pomoc ombudsmana, který neplní řádně svou funkci a nepřijatelným způsobem se projevuje na téma diskriminace. Z legislativního vývoje považují experti za pozitivní návrh novely rušící kojenecké ústavy, ale varují před novelou omezující podporu vzdělávání dětí s cizím mateřským jazykem.

Negativní trendy

- Ombudsman nevykonává svou funkci řádně a zpochybňuje podstatu práv, která by měl chránit.
- Koronavirová opatření byla chaotická, místy neúčinná a někdy dokonce nebezpečná pro ohrožené skupiny.
- Koronavirová opatření i nová a připravovaná legislativa poškozují práva cizinců, migrantů a jejich dětí.

Pozitivní trendy

- + Projednává se novela zákona o zdravotních službách, která by mohla zrušit kojenecké ústavy, které poskytují pro děti do 3 let nevhodnou ústavní péči.
- + Lze pozorovat průběžné zlepšování v komunikaci vládních opatření.

Významné události, které oblast ovlivnily

Pandemie koronaviru

Pandemií a přijatými opatřeními byly nejvíce zasaženy již znevýhodněné skupiny obyvatel: starší lidé, osoby s postižením, osoby postižené chudobou, sociálně vyloučení, migranti a jejich děti. Reakce vlády byla místy nedostatečná a opožděná (např. distribuce ochranných pomůcek). Jindy přímo ohrožovala některé skupiny osob (např. zákaz opuštění pobytových zařízení sociálních služeb). U některých opatření nebyly zohledněny dopady specifické pro určité skupiny (např. děti se speciálními vzdělávacími potřebami v případě uzavření škol).

Přístup k cizincům

Situace cizinců a migrantů během pandemie byla nejistá, protože nemohli řešit svoje pobytové náležitosti. Bez možnosti prodloužit svůj legální pobyt v ČR byli odkázáni na toleranci ze strany úřadů bez právní opory. Uzavření zastupitelských úřadů se také dotklo práv na rodinu a soukromí českých občanů a jejich zahraničních partnerů. U dětí migrantů byla jazyková bariéra zvláště velkou překážkou při distanční výuce. Ve sledovaném období byl navíc novelizován školský zákon, čímž došlo ke zrušení podpory vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem.

Projednávání novely zákona o zdravotních službách

Projednávaná novela obsahuje zrušení dlouhodobě kritizovaných kojeneckých ústavů, což jsou ekvivalenty Dětských domovů, ale pro děti do 3 let věku. Nejde o úplnou deinstitucionalizaci, ale alespoň o nahrazení větších institucí menšími, což je krok správným směrem. Vhodnějším krokem by byla větší podpora a částečná profesionalizace pěstounství.

Problematické vystupování ombudsmana

Přes 300 právníků zaslalo otevřený dopis ombudsmanovi, který jej vyzývá, aby vykonával svou funkci řádně. Stanislavu Křečkovi vyčítají využívání funkce k prezentování svých osobních názorů a postupování bez řádného šetření. Křeček se například vyjádřil, že „stanovisko ombudsmana je to, co si já pomyslím“ nebo že považuje diskriminaci Romů za minimální záležitost, která není problémem české společnosti.

Doporučení pro další období

- V oblasti sociálních práv existuje zvláště široké spektrum příležitostí ke zlepšení.
- Žádoucí je zlepšení dostupnosti bydlení, dostupnosti právní pomoci, zvýšení ochrany spotřebitele, podpora inkluzivního vzdělávání, zlepšení dostupnosti sociálních a zdravotních služeb v komunitě.
- Zlepšena by měla být legislativa regulující migraci vzhledem k dodržování lidskoprávních standardů.

Lidská práva (politická a občanská práva)

Pandemie přinesla bezprecedentní omezování občanských práva a svobod. Byť to mohlo být v řadě případů nevyhnutelné, vždy je nutné dodržovat řádný, zákonný, proporcionální a odůvodněný postup. Tomu ale přístup vlády a ministerstev neodpovídal, a došlo tak k zásahům do ochrany osobních údajů, shromažďovacího práva a svobody projevu. Nezávisle na pandemii pokračuje nežádoucí trend omezování účasti veřejnosti a soudního přezkumu ve správních procesech, zejména stavebním právu.

Negativní trendy

- Koronavirová opatření zasahují do oblasti politických práv, například omezením konání zastupitelstev obcí nebo shromažďovacího práva.
- Navrhovaná rekonstrukce stavebního práva omezí ochranu veřejných zájmů při stavebních záměrech a současně rozšíření institutu nepřijatelnosti kasační stížnosti sníží i úroveň soudní ochrany.
- Návrh poslance Bartoška na novelu trestního zákoníku a nález Ústavního soudu v případě Pitomio směřují k omezování svobody projevu.

Pozitivní trendy

- + Dochází k pozitivnímu vývoji v judikatuře k zveřejňování platů zaměstnanců veřejné správy.
- + Přestože nouzový stav vedl k bezprecedentnímu omezení občanských a politických práv, dokázala občanská společnost efektivně kontrolovat výkon veřejné moci a zamezit větším excesům.

Významné události, které oblast ovlivnily

Chytrá karanténa a osobní údaje

Nástroje chytré karantény mají významný vliv na ochranu osobních údajů. Konkrétně jde o aplikaci eRouška, sledování polohy na Mapy.cz a konstrukce vzpomínkových map. Všechny trpí alespoň dílčími problémy. Za poměrně zdařilou považují experti aplikaci eRouška, ale předávání dat do cloudu v USA je problematické. Sledování polohy na Mapy.cz považuje Pracovní skupina za příliš invazivní, byť dobrovolné. U vzpomínkových map je nejasná role soukromých firem zapojených do projektu. Navíc jsou tyto nástroje v praxi málo využívány.

Rekonstrukce stavebního práva

Sporný návrh stavebního zákona podle členů Pracovní skupiny zásadně oslabí veřejné zájmy jako je ochrana životního prostředí při stavebních záměrech. To povede k nárůstu soudních případů týkajících se stavebního práva. Vzhledem k tomu je paradoxní současná snaha o rozšíření institutu nepřijatelnosti kasační stížnosti o případy, které nepřesahují svým významem osobní zájem stěžovatele. To by sice pomohlo zahlcenému Nejvyššímu správnímu soudu, ale za nepřijatelnou cenu snížení úrovně soudní právní ochrany.

Svoboda projevu

Experti se staví kriticky k návrhu poslance Bartoška na zavedení trestného činu „použití symbolů hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka“. Upozorňují, že kvůli vágní textaci a časové neurčitosti by mohly být kriminalizovány třeba historické dokumenty nebo dokonce Katolická církev. Za negativní hodnotí nález Ústavního soudu, že označení časopisu Reflex „Pitomio“ porušilo osobnostní práva Tomia Okamury.

Shromažďovací právo

Za problematické Pracovní skupina považuje opatření Ministerstva zdravotnictví, které omezilo právo shromažďovací. Podle ministerstva se jeho květnový zákaz shromáždění nad 300 osob vztahuje i na shromáždění podle zákona o právu shromažďovacím. Naopak Policie ČR informovala, že výkon tohoto ústavně zaručeného práva nebude za žádných okolností omezovat. To je součástí širšího problému nekonzistence opatření.

Doporučení pro další období

- Politické strany by se měly zavázat k podpoře nezávislosti veřejnoprávních médií.
- Pandemie ukázala potřebu změnit nouzovou legislativu tak, aby lépe chránila práva občanů.
- V souvislosti s epidemií se jeví jako naléhavé zavedení možnosti korespondenčního hlasování a posilování digitalizace.
- Stará právní úprava využívání kamer ve veřejném prostoru potřebuje novelizovat, aby byla v souladu s ochranou soukromí

Veřejná správa

Zásadní událostí sledovaného období je vyhlášení nouzového stavu a přijímání opatření v souvislosti s pandemií koronaviru. To odhalilo nedostatky ve fungování veřejné správy jako jsou problémy s včasnou implementací nutných opatření, nejasnosti v kompetencích a schopnost komunikovat jednotlivá opatření jednotně a srozumitelně. Důležitou událostí je též nástup nového „superúředníka“. Pracovní skupina se shoduje, že teď je ideální čas otevřít diskusi o reformách vedení státní služby. Do budoucna experti předpokládají, že zadlužení a hospodářské dopady pandemie dopadnou na fungování státní služby.

Negativní trendy

- Státní správa reaguje na pandemii pomalu a nejednotně a komunikuje chaoticky.
- Úřadům chybí odborníci a strategické řízení.
- Zadlužení v důsledku pandemie může do budoucna ohrozit rozvoj a fungování státní správy.

Pozitivní trendy

- + Legislativní rada vlády vrátila Ministerstvu pro místní rozvoj návrh nového stavebního zákona k přepracování, podle expertů byl nedopracovaný.
- + Ústavní soud odmítl zrušit část zákona o střetu zájmů, ten tak zůstává v platnosti nezměněn.

Významné události, které oblast ovlivnily

Vyhlášení nouzového stavu a problematická opatření

Nouzový stav na jaře trval bezprecedentních 67 dní. Tato situace otestovala schopnosti státní správy, čímž se ukázaly problémy s přípravou krizových opatření a zejména s rychlostí jejich implementace. Za nízkou flexibilitou a pomalostí reakce státní správy stojí množství vnitřních problémů. Zmatek v kompetencích vyhlášovat opatření vedl k rušení některých opatření a k nejasné odpovědnosti za škody způsobené vládními opatřeními. Krize také odhalila komunikační deficit a absenci funkčních, rychlých a srozumitelných mechanismů státní správy pro komunikaci své činnosti. To platí uvnitř státní správy, v komunikaci se samosprávami, i komunikaci vůči občanům.

Státní služba a personální obsazení úřadů

Krize poukázala na podcenění personálního obsazení státní správy, a to zejména odborníky. To se nejviditelněji projevilo na činnosti hygienických stanic. Problematická je vzájemná komunikace politické, odborné a administrativní sféry a nefungující strategické řízení. V následujících letech lze očekávat vyrovnávání se s hospodářskými důsledky nouzového stavu a zadlužením. Lze očekávat omezení nábory do státní správy nebo dokonce propouštění úředníků. To může dále ohrozit produktivitu.

Nový superúředník

Klíčovou událostí je výměna na pozici nejvyššího státního úředníka, náměstka Ministerstva vnitra pro státní službu. Je překvapivé, že Josef Postránecký z této pozice předčasně odešel do pozice státního tajemníka na Ministerstvu vnitra. Novým superúředníkem je Petr Hůrka. Tato změna spolu se změnami na dalších správních úřadech tvoří dobrou příležitost posoudit, jaké úspěchy i nedostatky má režim státní služby dle současného zákona.

Doporučení pro další období

- Správní orgány by při komunikaci základních pokynů měly vystupovat jednotně. Jejich vedení by též mělo lépe komunikovat postup a pravidla svým zaměstnancům.
- Ve veškeré komunikaci by též mělo být dodržováno hledisko dostupnosti a srozumitelnosti informací a ohledu na zranitelné skupiny.
- Teď je vhodný čas nastartovat reformu státní služby, jejíž vedení by mělo fungovat na úrovni vlády, ne ministerstva. Inspirací může být slovenská Rada pro státní službu.
- Pokračovat by měla digitalizace státní správy včetně zlepšení vzájemné kompatibility IT systémů.

Během prvního pololetí 2020 fungování médií ovlivnila nejen pandemie koronaviru. Došlo ke zvolení nových a problematických členů Rady ČT a k obecnému zhoršení ve fungování mediálních rad. Důležitým tématem období se staly dezinformace a snahy zabránit jejich šíření. Facebook spolupracuje na ověřování zpráv s agenturou AFP a nový spolek NELEŽ pomáhá firmám vyhýbat se publikování reklam na dezinformačních webech. Koronavirus urychlil trendy na mediálním trhu – klesly prodeje tištěných médií a zvýšila se sledovanost online zpravodajství. Byl spuštěn nový zpravodajský kanál CNN Prima News a skupina PPF Petra Kellnera koupila společnost CME včetně televize Nova.

Negativní trendy

- Klesá důvěryhodnost a politická nezávislost mediálních rad ČT a ČTK.
- PPF získala koupí CME vliv na TV Nova.
- Klesají prodeje tištěných médií.

Pozitivní trendy

- + Vznikají snahy odhalovat dezinformace, zejména projekt NELEŽ a ověřování zpráv na Facebooku agenturou AFP.
- + Dochází k nárůstu sledovanosti online zpravodajství.

Významné události, které oblast ovlivnily

Personální obsazení mediálních rad

Člen Rady ČTK Pavel Foltán se odmítal dostavit na jednání Rady prostřednictvím videokonference a z červencového jednání předčasně odešel. Další člen Rady, Petr Žantovský, čelí závažným obviněním, že získal nepoctivě docenturu na soukromé bratislavské univerzitě. Do Rady ČT byli v květnu zvoleni Hana Lipovská, která v minulosti zpochybňovala smysl veřejnoprávních médií, a moderátor Lubomír Xaver Veselý, který se poté v srpnu vyfotil s předsedou DSSS Tomášem Vandasem.

Přístup ke zveřejňování informací

Šéf Ústavu zdravotnických informací a statistiky Ladislav Dušek dlouhodobě odmítá zpřístupnit anonymizovaná data veřejnosti a vědcům. Mluvčí Českého rozhlasu přestal odpovídat na dotazy novinářům serveru HlídacíPes a nevybíravě napadl jejich novináře na Twitteru. Vláda omezila vstup na tiskové konference jen pro 5 médií potom, co premiér opakovaně čelil kritickým dotazům ohledně kroků vlády.

Dezinformace a coronavirus

Během pandemie se důležitým tématem staly dezinformace, s jejichž šířením bojují české i globální iniciativy. Facebook na ověřování pravdivosti zpráv spolupracuje s tiskovou agenturou AFP a zahájil ověřování i v ČR. Pracovní skupina ale poukazuje na nízkou kapacitu oproti množství sdíleného obsahu, což způsobuje nízkou míru zachycení. Vznikl spolek NELEŽ, který zadavatelům reklamy pomáhá neinzerovat na dezinformačních webech.

Změny na mediálním trhu

Česká média zaznamenala výrazný propad prodejů tištěných periodik a snížení jejich příjmů z inzerce. Naopak velký nárůst zaznamenala sledovanost veřejnoprávních médií a televizního zpravodajství. Provoz zahájil zpravodajský kanál CNN Prima News, zatím ale sledovaností nedokáže konkurovat ČT24. Skupiny PPF Petra Kellnera převzala společnost CME, která provozuje TV stanice v pěti zemích, včetně české TV Nova.

Doporučení pro další období

- Členové mediálních rad by měli být voleni na základě expertízy, do volby by se mohl zapojit i Senát.
- Média postížená výpadkem příjmů během jarní krize by měla získat kompenzace.
- Koncesionářské poplatky by měly růst o inflaci.
- ČTK by se mohla podílet na boji s dezinformacemi a přispívat k ověřování pravdivosti zpráv.